

Evaluatie werkwijze commissie Financiën verantwoording over 2018

De commissie Financiën heeft het verbeteren van de bekendheid en kwaliteit van de verantwoording aangemerkt als een van haar prioriteiten. Deze ambitie is vastgelegd in opeenvolgende werkprogramma's rijksuitgaven (Kamerstukken 31 597). Ter invulling van deze ambitie organiseert de commissie Financiën onder andere enkele activiteiten rond de verantwoording. In 2019 ging het om de volgende activiteiten:

- 1.** het Verantwoordingsontbijt;
- 2.** de technische briefings door de Algemene Rekenkamer (AR) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS); en
- 3.** de V-100.

De commissie Financiën bevordert de bekendheid en kwaliteit van de verantwoording naast het organiseren van activiteiten ook door:

- 4.** advies aan de Kamer over de behandeling van de verantwoordingsstukken, zowel plenair als in de vaste en algemene commissies.

In dit document worden de activiteiten rond de verantwoording in 2019 geëvalueerd (paragrafen 1 t/m 3). Daarna volgt een overzicht van de opvolging van de behandeladviezen van de commissie Financiën (paragraaf 4).

De organisatie van deze activiteiten vindt sinds enkele jaren plaats in een projectgroep bestaande uit een of meer Kamerleden en stafmedewerkers van de commissie Financiën en de dienst Communicatie. In 2019 hebben de leden Sneller (D66) en Leijten (SP) aan deze projectgroep deelgenomen. De ervaring hiermee is positief. Ook voor 2020 wordt daarom voorgesteld leden hiervoor te benoemen.

De voorliggende evaluatie is uitgevoerd door de projectgroep verantwoordingsactiviteiten en heeft dus het karakter van een zelfevaluatie. De projectgroep heeft hiervoor tevens gebruikgemaakt van onderzoek door de Rijksuniversiteit Groningen en de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur en feedback van betrokkenen binnen en buiten de Kamer.

Aanbeveling:

- (1) opnieuw een projectgroep instellen voor de verantwoording, bestaande uit twee of meer leden van de commissie Financiën, medewerkers van de commissiestaf Financiën en de dienst Communicatie.

1. Verantwoordingsontbijt

De Kamer heeft voor het eerst in 2016 het Verantwoordingsontbijt georganiseerd: een ontbijt op Verantwoordingsdag voor Kamerleden en het college van de Algemene Rekenkamer.

In 2019 stond het Verantwoordingsontbijt in het teken van het onderwerp leren van fouten. De heer Joustra heeft een inspirerende toespraak gegeven over het belang van leren bij de overheid. Mevrouw Japke-d. Bouma, columnist bij de NRC Handelsblad, heeft vervolgens in haar toespraak laten zien op welke wijze politici gebruik maken van taal.

De locatie van het ontbijt was het ledenrestaurant. Dat beviel goed en maakte een hoge opkomst mogelijk. Ongeveer 60 Kamerleden waren aanwezig. Het belang van verantwoorden werd tijdens deze bijeenkomst op een inspirerende wijze duidelijk gemaakt. De directeur-generaal van het CBS is dit jaar, net zoals het college van de Algemene Rekenkamer, als gast uitgenodigd. Gezien de plaats die het CBS in het kader van de publicatie van de monitor Brede Welvaart sinds 2018 inneemt in de verantwoording door de overheid, is het aan te bevelen om directeur-generaal van het CBS standaard uit te nodigen voor deze bijeenkomst.

Tot slot, het Verantwoordingsontbijt wordt namens de Voorzitter van de Kamer georganiseerd en is bedoeld voor alle leden. Enkele leden van de commissie Financiën, dit jaar de leden Sneller en Leijten, zorgen voor de inhoudelijke voorbereiding. Sommige organisatorische taken liggen bij de projectgroep en andere bij de staf van de Voorzitter. Het verdient aanbeveling om de organisatie op één plek te beleggen, namelijk de projectgroep.

Aanbevelingen:

- (2) het Verantwoordingsontbijt opnieuw organiseren, in het ledenrestaurant en voorafgaand aan de aanbidding van de verantwoordingsstukken om 10.15 uur.
- (3) naast de Voorzitter en de president van de AR opnieuw een aansprekende gastspreker uitnodigen.
- (4) de directeur-generaal van het CBS in het vervolg uitnodigen voor het Verantwoordingsontbijt.
- (5) de algehele organisatie van de ontbijtbijeenkomst beleggen bij de projectgroep verantwoordingsactiviteiten.

2. Technische briefings AR en CBS

Ten behoeve van het Verantwoordingsdebat en de verdere behandeling van de verantwoordingsstukken hebben twee technische briefings plaatsgevonden:

- een besloten technische briefing door de Algemene Rekenkamer over de rijksbrede resultaten van het verantwoordingsonderzoek; en
- een openbare technische briefing door het CBS over de Monitor Brede Welvaart.

De technische briefing door de Algemene Rekenkamer vindt jaarlijks plaats op Verantwoordingsdag. Hierin geeft de Algemene Rekenkamer een toelichting op de belangrijkste bevindingen uit de rapporten bij de jaarverslagen en hebben Kamerleden de kans hierover vragen te stellen. De briefing wordt doorgaans goed bezocht. In 2019 waren 8 Kamerleden aanwezig. Aangezien de bevindingen openbaar zijn ten tijde van de technische briefing, kan de belangstelling onder Kamerleden worden gezien als indicator dat aan deze toelichting behoefte bestaat.

De technische briefing door het CBS heeft in 2019 voor de tweede keer plaatsgevonden naar aanleiding van de publicatie van de tweede Monitor Brede Welvaart. Deze monitor is door het CBS ontwikkeld op verzoek van de Kamer om, in eerste instantie ten behoeve van het Verantwoordingsdebat, te beschrijven hoe de welvaart van Nederland zich in de brede zin van het woord ontwikkelt. Dit verzoek van de Kamer volgt uit het rapport van de tijdelijke commissie Breed welvaartsbegrip (Kamerstuk 34 298, nr. 3).

Het CBS heeft in de openbare technische briefing in 2019 een toelichting gegeven op de bevindingen uit de Monitor Brede Welvaart met mogelijkheid voor Kamerleden om vragen te stellen. Bij de technische briefing waren 10 Kamerleden aanwezig.

Aanbevelingen:

- (6) de technische briefings van de Algemene Rekenkamer en het CBS opnieuw organiseren in 2020.

3. V-100

De commissie Financiën heeft op de maandag na Verantwoordingsdag, 20 mei 2019, honderd mensen uit de samenleving uitgenodigd bij de Kamer. Deze 'V-100' onderzochten de jaarverslagen op het terrein van vijf commissies¹ en formuleerden hierover vragen. Nieuw bij deze uitvoering van de V-100 was dat er een specifieke groep is geselecteerd, namelijk mbo-studenten. Dit jaar is de V-100 in samenwerking met de MBO Raad tot stand gekomen. Zowel de MBO Raad als de Tweede Kamer kijken terug op een geslaagde dag waarin mbo-studenten op een interactieve wijze kennis hebben vergaard over de verantwoording en het politieke proces daaromheen. Zij hebben de Kamer andersom gevoed met hun blik ten aanzien van die verantwoording. Aanvankelijk was het de vraag of de doelgroep wel geïnteresseerd zou zijn in de

---

¹ De vaste commissies voor OCW, SZW, VWS, JenV, BiZa.

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

verantwoording en om daar een hele dag mee aan de slag te gaan. Achteraf bleek dit inzicht ongegrond te zijn: vanuit beide partijen is de dag als erg nuttig ervaren.

De vragen van de mbo-studenten zijn aan het einde van de dag aan de Voorzitter, mevrouw Arib, overhandigd. Bij de aanbidding werden de deelnemers uitgebreid toegesproken en bedankt door de Voorzitter en de heer Visser, president van de Algemene Rekenkamer. De dag werd namens de commissie Financiën voorgezeten door de leden Leijten (SP) en Sneller (D66).

Bijzonder dit jaar bij de aanbidding waren twee zaken. In de eerste plaats is dat het "Verantwoordingsdag-koffertje". Een mbo-student van het CIBAP in Zwolle, die tevens deelnemer aan de V-100 was, heeft speciaal voor deze V-100 een "Verantwoordingsdag-koffertje" ontworpen waar aan het einde de door de groepjes bedachte vragen in konden worden aangeboden. Het houten koffertje heeft hij speciaal voor de Kamer gemaakt. Aan het einde van de V-100 heeft hij samen met nog enkele andere deelnemers de vragen aan de Voorzitter aangeboden.

In de tweede plaats is bij de afronding van de V-100-dag door de Voorzitter tijd genomen om de deelnemers vragen te laten stellen. Deelnemers waardeerden met name ook dit gedeelte van de V-100. Zij kregen volop ruimte om in de plenaire zaal naar de interruptiemicrofoon te lopen en een vraag te stellen.

De V-100 kan worden gezien als een goed voorbeeld van burgerparticipatie. Ook de Staatscommissie parlementair stelsel heeft in haar rapport hierover enkele aanbevelingen gedaan, evenzo aanbevelingen over het verbeteren van de democratische kennis en vaardigheden in het onderwijs en daarbuiten. De projectgroep is tevreden met de organisatie van de V-100 – al enkele jaren – een bijdrage te hebben geleverd aan het samenbrengen van politiek, democratie en maatschappij. Dit beeld blijkt ook uit onderzoeken die de Rijksuniversiteit Groningen en de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur bij iedere editie van de V-100 hebben uitgevoerd (zie hieronder).

De V-100 is in 2019 voor het derde opeenvolgende jaar georganiseerd. De doelstellingen van de V-100 zijn:

- meer vertrouwen in de politiek bij de deelnemers;

- een inhoudelijke bijdrage aan de behandeling van de jaarverslagen; en
- meer (media-)aandacht voor de verantwoording.

Hieronder wordt besproken in welke mate de doelstellingen zijn bereikt. Daarna komen enkele ervaringen met de organisatie van het evenement aan bod.

Doelstellingen

Vertrouwen in de politiek

De Rijksuniversiteit Groningen en de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur hebben een onderzoek uitgevoerd onder de deelnemers aan de V-100. Hiervoor zijn op de dag zelf bij binnenkomst van de mbo-studenten op 20 mei 2019 en na de V-100 enquêtes afgenomen. De onderzoekers hebben vragen gesteld om te meten of het vertrouwen in de politiek toeneemt door deelname aan de V-100. De enquêtes zijn door 61 van de 62 van de op 20 mei benaderde deelnemers ingevuld. Het responspercentage op de enquête na afloop van de V-100 was aanzienlijk minder. In totaal hebben 14 deelnemers deze enquête ingevuld.

De onderzoekers concluderen dat ten aanzien van de invloedsperceptie en ten aanzien van de mening over de wenselijkheid van participatieve besluitvorming, deelname aan de V-100 wel degelijk effect lijkt te hebben. Bij het vertrouwen van deelnemers in politici en politieke instituties, lijkt er een positief effect waarneembaar. Het democratisch proces, de Tweede Kamer, de regering en de politici krijgen allen een hogere vertrouwenswaardering na afloop van deelname. "Vertrouwen in het democratisch proces" als categorie stijgt het meest in vertrouwenswaardering. Kanttekening die de onderzoekers bij deze resultaten maken, is het grote verschil in omvang van respondenten bij pre-test (61 deelnemers) tegenover de post-test (14 deelnemers). Mogelijk dat de niet ingevulde stemmen een ander beeld zouden geven. Zie bijlage 1 voor de meer uitgebreide onderzoeksresultaten.

Inhoudelijke bijdrage behandeling jaarverslagen

De vragen van de V-100 kunnen een zichtbare bijdrage leveren aan de behandeling van de jaarverslagen, doordat zij expliciet aan de orde komen in het plenaire Verantwoordingsdebat en de wetgevingsoverleggen van de betrokken commissies. Daarnaast kunnen de vragen een minder zichtbare bijdrage leveren, doordat de fracties deze betrekken bij hun inbrengen maar er niet expliciet naar verwijzen. Deze bijdrage is moeilijk meetbaar en valt daarom buiten de reikwijdte van deze evaluatie.

In 2017 zijn de vragen expliciet besproken in het Verantwoordingsdebat en in twee van de vijf betrokken commissies. In 2018 heeft de commissie geprobeerd de aansluiting van de V-100 op de debatten verder te verbeteren, door een grotere rol in het proces te geven aan de betrokken commissies. In het bijzonder is de commissies gevraagd de thema's voor de V-100 aan te dragen en met een of enkele Kamerleden de V-100 te

bezoeken en de deelnemers te spreken. Deze lijn is in 2019 voortgezet, waarbij nog explicieter is gevraagd aan Kamerleden om tijdens de V-100 deelnemers te bezoeken. Dit jaar zijn alle deelnemers in gesprek gegaan met Kamerleden.

De vragen van de deelnemers die tijdens de dag uit de groepen naar voren zijn gekomen, zijn door de commissie Financiën verstuurd aan de verantwoordelijke commissies én de leden van de commissie Financiën. Deze commissies, dan wel de commissie Financiën, hebben de vragen voorgelegd aan de bewindspersonen, die de vragen hebben beantwoord.

	Verzoek van de commissie	Antwoorden van de bewindsperso(n)en(en)
OCW	2019D20993	35200-VIII-9
SZW	2019Z10438	35200-XV-11
VWS	2019Z10439	35200-XVI-15
JenV	2019D21527	35200-VI-9
BiZa	2019D21362	35200-VII-17

Alle commissies met uitzondering van de commissie BiZa hebben de antwoorden geagendeerd voor de wetgevingsoverleggen. De commissie BiZa kreeg de antwoorden op de vragen van de V-100 een dag voorafgaand aan het wetgevingsoverleg. Derhalve is besloten deze antwoorden te agenderen voor het algemeen overleg over de staat van de volkshuisvesting dat was gepland op 4 september 2019². Een aantal financieel woordvoerders heeft tijdens het Verantwoordingsdebat expliciet gebruikgemaakt van de vragen van de V-100. Daarnaast heeft het Kamerlid Sneller de vragen van de V-100 in het Verantwoordingskoffertje tijdens het Verantwoordingsdebat aan de minister-president overhandigd.

Verantwoordingsdebat	Videoverslag deel 1 / deel 2	Woordelijk verslag deel 1 / deel 2	Vragen expliciet besproken
Wetgevingsoverleg OCW	Videoverslag	Woordelijk verslag	Ja
Wetgevingsoverleg SZW	Videoverslag	Woordelijk verslag	Nee
Wetgevingsoverleg VWS	Videoverslag	Woordelijk verslag	Nee
Wetgevingsoverleg JenV	Videoverslag	Woordelijk verslag	Nee

² Inmiddels is dit algemeen overleg tot nader order uitgesteld.

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

Algemeen overleg Staat van de Volkshuisvesting BiZa ³	Nog niet plaatsgevonden	Nog niet plaatsgevonden	n.v.t.

Aandacht voor de verantwoording

In de communicatie is veel gezamenlijk opgepakt en tegelijkertijd gepost met de MBO Raad. Dat is succesvol en in goede samenwerking gegaan. Gezien de doelgroep is veel ingezet op de social media, waarvan de take-over van het Instagramaccount van de Tweede Kamer door de 'Dit is MBO-ambassadeur', Desiree Hernandez, zeer succesvol was. Ook de uitnodigingsfilmpjes op Youtube van de Kamerleden Leijten en Sneller zijn goed ontvangen. De media-aandacht voor de V-100 was dit jaar beperkt. Mogelijke verklaring hiervoor is wellicht het feit dat de V-100 niet meer nieuw is en omdat het Verantwoordingsdebat dit jaar op het laatste moment werd uitgesteld in verband met een spoeddebat over een ander onderwerp.

Organisatie

De Kamer heeft de V-100 georganiseerd in samenwerking met de MBO Raad en de Algemene Rekenkamer. De projectgroep van de Kamer (Kamerleden Sneller en Leijten, medewerkers commissiestaf Financiën, Dienst Analyse en Onderzoek en dienst Communicatie) heeft het voortouw genomen in samenwerking met het Bureau Evenementen. ProDemos heeft de deelnemers een rondleiding gegeven. De Algemene Rekenkamer heeft een deel van de inhoudelijk begeleiding op zich genomen. Ambtenaren van ministeries hebben op de dag zelf presentaties gegeven over de vijf thema's. Alle groepen zijn tot slot in gesprek gegaan met Kamerleden van de vijf commissies en de commissie Financiën.

Deelnemers en docenten burgerschap kijken tevreden terug op de V-100. Zij geven wel het volgende aandachtspunt mee. Bij de gesprekken met de Kamerleden viel hen op dat niet alle fracties waren vertegenwoordigd op de V-100. Enkele deelnemers hadden de verwachting dat ze Kamerleden van alle fracties zouden ontmoeten.

Selectie thema's

De commissie Financiën heeft 20 december 2018 dertien commissies gevraagd mogelijke thema's aan te dragen voor de V-100 (2018D61452). De commissie Financiën heeft uit de 15 aangedragen thema's 5 thema's geselecteerd en de commissies hiervan op 26 maart 2019 op de hoogte gesteld (2019D12114). De selectie is gemaakt op basis van drie criteria: maatschappelijke relevantie, waarschijnlijkheid

³ Zie eerdere opmerking hierover: de commissie BiZa heeft de antwoorden op de vragen een dag voor het gepland wetgevingsoverleg ontvangen. De commissie heeft daarom besloten de antwoorden op de V-100 vragen te betrekken bij het algemeen overleg over de staat van de volkshuisvesting dat op 4 september 2019 zou plaatsvinden, maar tot nader order is uitgesteld.

dat informatie over het thema wordt opgenomen in het jaarverslag en de mate van aansluiting bij de doelgroep mbo-studenten. Bij de keuze van thema's heeft ook de MBO Raad een belangrijke stem gehad.

De vijf thema's waren:

1. Aansluiting op de arbeidsmarkt/krapte op de arbeidsmarkt/leven lang ontwikkelen/duurzame inzetbaarheid (SZW/OCW)
2. Woningmarkt (BZK)
3. Internationalisering (OCW)
4. Investeren in politie en veiligheid (JenV)
5. Ouderenzorg en verpleeghuiszorg (VWS)

Werving deelnemers

De werving van deelnemers is door de MBO Raad opgepakt in samenwerking met de docenten burgerschap van de verschillende mbo's. Het doel was een landelijke spreiding van deelnemers te bewerkstelligen. De mbo-studenten konden zich vrijwillig aanmelden voor deze dag. De uitkomst was dat vijf mbo's zich voor deelname hadden aangemeld namelijk: het CIBAP, ROC Mondriaan, Zadkine, ROC van Amsterdam en het Horizon College. Met name mbo's uit de randstad waren aanwezig. De landelijke spreiding van deelnemers blijft ook voor een volgende V-100 een aandachtspunt.

De V-100 had in 2019 88 deelnemers. Gegeven ervaringen uit eerdere jaren is dit jaar bewust gekozen om meer dan 100 deelnemers zich te kunnen laten inschrijven. Jaarlijks is sprake van afzeggingen door enkele deelnemers op het laatste moment. Het werken met 'overboeking' wordt ook voor volgende edities geadviseerd.

Begeleiding deelnemers

De begeleiding van deelnemers tijdens de V-100 is verzorgd door kenniscoördinatoren van de Dienst Analyse en Onderzoek (DAO) van de Kamer, onderzoekers van de Algemene Rekenkamer (AR) en door docenten burgerschap van de mbo's. Per themagroep was de hele dag een inhoudelijk deskundige en een procesbegeleider aanwezig. De inhoudelijk deskundigen waren medewerkers van de DAO en de AR. De procesbegeleiders waren docenten burgerschap van de mbo's. De Kamer heeft vooraf een handboek opgesteld voor de begeleiders met inhoudelijke en procesmatige informatie.

Voorafgaand aan de V-100 hebben de docenten burgerschap een pakket aan lesmateriaal ontvangen dat is samengesteld door de projectgroep. Het doel was om alle ingeschreven deelnemers voorafgaand aan de V-100 uitleg te geven over Verantwoordingsdag en de inhoud van de verantwoording.

Organisatorisch verloop

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

In bijlage 2 is het dagprogramma van de V-100 opgenomen. De activiteiten vonden plaats in de Oude Zaal, de plenaire zaal en een aantal zalen en kamers op de eerste verdieping. De dag begon met het welkom heten door het Kamerlid Leijten en werd vervolgd door een welkomstwoord door de president van de Algemene Rekenkamer, de heer Visser. Vervolgens gaf het Kamerlid Sneller een plenaire uitleg over inhoudelijke aspecten van het doorlichten van een jaarverslag evenals het verloop van de dag. Het grootste deel van de dag bestond uit het groepsgewijze onderzoek van de jaarverslagen. De aanbidding van de vragen aan Voorzitter Arib vond plaats in de plenaire zaal, waarna een afsluitend hapje en drankje volgde in de Oude Zaal.

De praktische organisatie werd gecoördineerd door de projectgroep in nauwe samenwerking met Bureau Evenementen en de MBO Raad. De organisatie is zonder noemenswaardige problemen verlopen en wordt door de deelnemende partijen en de deelnemers positief beoordeeld. De deelnemers vonden de dag bijzonder en met name de aanbidding aan het einde in de plenaire zaal werd erg gewaardeerd. Mogelijk verbeterpunt zou kunnen zijn om meer tijd in te plannen voor de aanbidding en het debat in de plenaire zaal aan het einde van de dag en minder aan het begin. Daarnaast stakte de verplaatsing van de Oude Zaal naar de werkruimtes, omdat de sluisen van de beveiligingspoortjes niet snel konden worden opgezet.

Alhoewel de plenaire uitleg aan het begin van de dag (half uur) en de inhoudelijke toelichting per groep daaropvolgend (een uur) ten opzichte van de vorige V-100 al was ingekort, bleek ook 1,5 uur aan presentaties voordat deelnemers daadwerkelijk zelf aan de slag gaan voor sommigen te lang. Mbo-studenten zijn doeners en willen het liefst meteen zelf aan de slag. Mogelijk verbeterpunt voor een volgende V-100 is om deze duur te verkorten tot maximaal één uur. Wat daarbij en gedurende de gehele dag in feite speelde was het gebruik van vakjargon en terminologie met betrekking tot de verantwoording. De drempel die, ondanks pogingen om dit begrijpelijk te houden, hiermee werd opgeworpen was achteraf gezien te hoog. Hierbij hielp de boodschap die het Kamerlid Leijten aan het begin van de dag gaf: "als je het niet begrijpt: gewoon vragen! Dat doe ik ook!"

Begroting en realisatie

De begroting bedroeg 10.000 euro. Deze begroting bestond met name uit de catering tijdens de dag, een vergoeding van reiskosten van deelnemers en een aantal kleinere kosten. De realisatie is uitgekomen op 4415 euro. Het verschil wordt vooral verklaard doordat de rol van procesbegeleider dit jaar is verzorgd door docenten burgerschap en niet door een externe partij, wat ten tijde van het opstellen van de begroting nog een optie was.

Vervolg

De V-100 is niet louter bedoeld om deelnemers te laten leren over wat verantwoording inhoudt en het belang daarbij. De V-100 houdt ook een spiegel voor aan de Kamer en

"Den Haag" in den brede. Deze doelgroep gaf de Kamer impliciet terug dat de materie betreffende de verantwoording en de wijze waarop deze informatie wordt overgedragen niet altijd even begrijpelijk is. De Kamer zou kunnen nadenken over de wijze waarop de aansluiting met de maatschappij in het kader van de verantwoording beter kan. De ambitie om alle leerlingen een keer in de Kamer te ontvangen is mooi. Maar de Kamer zou ook naar hen kunnen toekomen om het uit te leggen. De MBO Raad biedt aan om dit via de burgerschapsnetwerken op mbo's te organiseren indien Kamerleden deze uitnodiging zouden willen accepteren. De projectgroep juicht dit initiatief toe.

Tot slot is bij de evaluatie de naamgeving van deze dag "V-100" aan de orde gekomen. Deze komt niet altijd goed over en maakt niet direct duidelijk waar deze dag om draait. Voor een volgende editie van de V-100 is het advies om de naamgeving te heroverwegen.

Aanbevelingen:

- (7) de V-100 voortzetten en volgend jaar met een andere doelgroep organiseren;
- (8) inzetten op 'overboeking' en meer landelijke spreiding van deelnemers aan de V-100;
- (9) de plenaire uitleg aan het begin van de V-100 inkorten tot maximaal één uur;
- (10) meer tijd inplannen voor de aanbieding en het debat aan het einde van de dag in de plenaire zaal.
- (11) het aanbod van de MBO Raad om via burgerschapsnetwerken Kamerleden ook te ontvangen op de mbo-scholen met concrete voorstellen uitwerken.
- (12) heroverwegen van de naamgeving V-100 bij een volgende editie.

5. Advisering behandelwijze verantwoording

De commissie Financiën adviseert jaarlijks de Kamer over de behandelwijze van de verantwoordingsstukken. Het doel hiervan is een gedegen onderzoek door de Kamer van de rijksuitgaven, wat ten goede komt aan de controle van de regering en het lerend vermogen van de overheid. De adviezen van de commissie zijn samengevat:

- behandelen van het Financieel Jaarverslag van het Rijk, de Staat van de Rijksverantwoording en de Monitor Brede Welvaart in het plenaire Verantwoordingsdebat.
- behandeling van de jaarverslagen en de bijbehorende rapporten van de Algemene Rekenkamer zoveel mogelijk in aparte wetgevingsoverleggen;
- aanwijzen van rapporteurs die namens de commissie de kwaliteit van de verantwoordingsstukken onderzoeken; en
- gebruikmaken van het aanbod van de Algemene Rekenkamer om een technische briefing te verzorgen over hun rapport(en).

Verantwoordingsdebat

In 2004 heeft de Kamer per motie besloten het plenaire debat op de derde donderdag in mei te houden in aanwezigheid van het voltallige kabinet (Kamerstuk 29540, nr. 105). Een korte tijdspanne tussen het aanbieden van de verantwoordingsstukken en het plenaire debat zou de publieke aandacht ten goede komen (Kamerstuk 31212, nr. 1). In de praktijk werd het debat doorgaans een week later gevoerd, met name om fracties de mogelijkheid te geven bij ontbreken van een embargoregeling het debat inhoudelijk voor te bereiden. Bijkomend voordeel is dat uitstel de mogelijkheid geeft initiatieven zoals de V-100 te organiseren en de uitkomst bij het debat te betrekken. Daarom besluit de Kamer sinds 2018 op voorstel van de commissie Financiën per jaar over de planning van het Verantwoordingsdebat (2018Z02792).

In 2019 is het Verantwoordingsdebat op de dinsdag na Verantwoordingsdag ingepland. Het debat werd uiteindelijk uitgesteld tot donderdag 6 juni 2019 (n.b. na het verschijnen van de Voorjaarsnota) vanwege een tussentijds ingepland debat met de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid over het overzicht van geregistreerde incidenten in de Rapportage vreemdelingenketen.

De commissie Financiën heeft de Kamer in 2019 geadviseerd het Verantwoordingsdebat te voeren met de fractievoorzitters, de minister-president en de minister van Financiën. Dit advies doet de commissie Financiën jaarlijks, om de ooit beoogde status van het debat als volwaardige tegenhanger van de Algemene Politieke Beschouwingen te (her)bevestigen. Het debat is in 2019 gevoerd door de financieel woordvoerders van de partijen met de minister-president, de minister van Financiën en de minister van Binnenlandse Zaken. Sinds 2010, toen de minister voor Jeugd en Gezin aan het Verantwoordingsdebat deelnam, is het niet meer voorgekomen dat er naast de minister-president en de minister van Financiën een derde bewindspersoon aanwezig was tijdens het Verantwoordingsdebat. De fractievoorzitters hebben voor het laatst in 2012 het Verantwoordingsdebat gevoerd. Twaalf van de dertien fracties hebben in 2019 aan het Verantwoordingsdebat deelgenomen.⁴

Voor het tweede achtereenvolgende jaar is de Monitor Brede Welvaart op Verantwoordingsdag gepubliceerd. Dit jaar presenteerde het CBS, op verzoek van het kabinet, de brede welvaart en SDG-meting in één rapport. De Monitor Brede Welvaart is ruim belicht in het debat: negen van de twaalf deelnemende fracties hebben hieraan aandacht besteed in hun inbreng.⁵ De kabinetsreactie op de Monitor Brede Welvaart is evenals in 2018 apart aangeboden door de minister van Economische Zaken en Klimaat (Kamerstuk 34 775-IX, nr. 21). Als gevolg hiervan is de kabinetsreactie op de Monitor Brede Welvaart, opgesteld door de minister van Economische Zaken en Klimaat, plenair

---

⁴ VVD, PVV, CDA, D66, GL, SP, PvdA, CU, PvdD, 50PLUS, SGP, DENK

⁵ VVD, CDA, D66, GL, SP, PvdA, CU, PvdD, SGP

besproken met de minister-president en de minister van Financiën. Dit stuit niet op procedurele belemmeringen, maar de commissie zou de wenselijkheid van verdere integratie van de (kabinetsreactie op de) Monitor Brede Welvaart in de verantwoordingsstukken kunnen bespreken.

Commissiebehandeling

De commissie Financiën heeft de commissies in 2019 evenals in eerdere jaren geadviseerd de jaarverslagen en de rapporten van de AR zoveel mogelijk in aparte wetgevingsoverleggen te behandelen, rapporteurs aan te wijzen en gebruik te maken van het aanbod van de AR om een technische briefing te verzorgen.

De commissies zijn niet verplicht de adviezen van de commissie Financiën op te volgen. De opvolging van de adviezen is daarom een relevante indicator voor het succes van de werkwijze van de commissie Financiën. De positieve trend die tot vorig jaar zichtbaar was, is dit jaar gestuit. In 2019 hebben 11 van de 13 commissies⁶ (2018: alle 13) een wetgevingsoverleg georganiseerd en hebben 9 van de 13 commissies rapporteurs ingezet (2018: 10 van de 13). De mogelijkheid van een technische briefing wordt al langer door veel commissies benut. In de onderstaande tabel wordt het aantal commissies weergegeven dat de geadviseerde behandelinstrumenten inzet.

<i>Inzet instrumenten</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>
<i>Wetgevingsoverleg</i>	9	11	13	11
<i>Rapporteurs</i>	5	8	10	9
<i>Technische briefing AR</i>	11	12	10	10

---

⁶ De commissies BuZa en LNV hebben van deze mogelijkheid afgezien.

Bijlage 1: onderzoek V-100 Rijksuniversiteit Groningen

Beknopte eerste bevindingen uit survey-onderzoek V-100 2019

18-10-2019

Prof.dr. Caspar van den Berg – Rijksuniversiteit Groningen

Jorgen Schram MSc. – Nederlandse School voor Openbaar Bestuur

Op 20 mei jl. vond in de Tweede Kamer voor het derde achtereenvolgende jaar de V-100 plaats, waarbij burgers voor één dag de controlerende rol van Kamerleden op zich namen en op basis van de departementale jaarverslagen vragen opstelden die Kamerleden vervolgens aan de bewindspersonen hebben voorgelegd. Dit jaar bestond de gehele populatie deelnemers uit MBO-studenten.

Net als het voorgaande jaar, is de V-100 vanuit wetenschappelijk onderzoeksperspectief gevolgd. Onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen en Nederlandse School voor Openbaar Bestuur hebben twee enquêtes onder de deelnemers afgenomen: één enquête op papier de ochtend voorafgaand aan de start van de V-100 (pre-test) en één enkele dagen na afloop daarvan digitaal per mail (post-test). De deelnemers is gevraagd om aan te geven in hoeverre zij het eens zijn met een aantal stellingen t.a.v. de politiek, en hun vertrouwen aan te geven in een aantal maatschappelijke instituties, waaronder politici, de Tweede Kamer en de regering. De vragen zijn hetzelfde geformuleerd als de vragen die het SCP gebruikt voor de periodieke meting van burgervertrouwen. Daarnaast is deelnemers in de tweede enquête een aantal vragen gesteld waarin zijn hun ervaringen als deelnemer van de V-100 in kwalitatieve zijn kunnen weergeven.

De pre-test werd ingevuld door 61 van de 62 deelnemers (98 procent), de post-test door 14 deelnemers (23 procent). Hieronder geven we enkele eerste ruwe bevindingen van het kwantitatieve deel weer. Bij het interpreteren van de data moet met enkele voorbehouden rekening gehouden worden. Het eerste voorbehoud is dat niet te zeggen is in hoeverre de respondentengroep representatief is voor de gehele Nederlandse bevolking, deze bestond immers volledig uit MBO-studenten. Mensen hebben vrijwillig ingestemd om mee te doen aan de V-100, hetgeen erop kan duiden dat de deelnemers bovengemiddeld geïnteresseerd zijn in politieke en beleid, en bovengemiddeld gemotiveerd zijn om hier zelf een bijdrage aan het democratisch proces. Ten tweede moeten we er rekening mee houden dat de post-test vrij snel na deelname aan de V-100 is afgenomen, waardoor we geen uitspraken kunnen doen over het beklijven van een impact op de wat langere termijn.

Q1.4 Stelling: Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de regering doet.

	Vooraf	Achteraf
Zeer oneens	4,9	7,1
Oneens	36,1	64,3
Neutraal	16,4	14,3
Eens	36,1	14,3
Zeer eens	6,5	0
Gemiddelde (schaal 1-5)	3,0	2,4
N=	61	14

Deelname aan de V-100 lijkt wel degelijk invloed te hebben gehad op de invloedspereceptie van mensen op het rijksbeleid. Zowel het gemiddelde als de spreiding van en na deelname zijn verschoven in “positieve” richting in de zin van dat deelnemers idee hebben invloed te (kunnen) hebben op regeringsbeleid.

Q1.5 Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken.

	Vooraf	Achteraf
Zeer oneens (%)	4,9	7,1
Oneens (%)	34,4	64,3
Neutraal (%)	39,3	21,4
Eens (%)	16,4	0
Zeer eens (%)	4,9	7,1
Weet niet (%)	0	0
Gemiddelde (schaal 1-5)	2,8	2,4
N=	61	14

Nadat deelnemers meegedaan hebben aan de V-100, zijn zij gemiddeld gezien positiever gaan denken over de mate waarin politici zich bekommeren om de mening van burgers. Er is met name een verschuiving zichtbaar van deelnemers die vooraf “neutraal” of “eens” invulden en na afloop “oneens” hebben ingevuld.

Q1.6 Het zou goed zijn als burgers meer konden meebeslissen over belangrijke politieke kwesties.

	Vooraf	Achteraf
Zeer oneens (%)	0	0
Oneens (%)	9,8	0
Neutraal (%)	19,7	7,1
Eens (%)	39,3	64,3
Zeer eens (%)	31,1	28,6
Weet niet (%)	0	0
Gemiddelde (schaal 1-5)	3,9	4,2
N=	61	14

Ten aanzien van participatieve besluitvorming, blijkt deelname aan de V100 een positief effect te hebben. Deelnemers zijn na afloop gemiddeld positiever over de meerwaarde van burgerbetrokkenheid bij besluitvorming dan voorafgaand aan de V100-dag. De grootste verschuiving vond plaats tussen deelnemers die vooraf “oneens” en “neutraal” invulden, en achteraf “eens” invulden. Opvallend is dat er geen deelnemers zijn die hun mening over deze stelling juist naar het negatieve bijstelden.

Q2.5 Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in het democratisch proces in Nederland?

	Vooraf	Achteraf
1 = zeer weinig vertrouwen (%)	4,9	0
2	1,6	0
3	8,2	3,2
4	4,9	0
5	23,0	12,9
6	13,1	29
7	18,0	19,4
8	18,0	16,1
9	4,9	12,9
10 = zeer veel vertrouwen (%)	3,3	6,5
Gemiddeld (schaal 1-10)	5,9	6,9
N=	61	31

Na deelname aan de V100 is het gemiddeld vertrouwen van de deelnemersgroep in het democratisch proces in Nederland toegenomen van 6,4 naar 6,9.

Q2.7 Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de Tweede Kamer?

	Vooraf	Achteraf
1 = zeer weinig vertrouwen (%)	3,3	0
2	1,6	0
3	6,6	0
4	4,9	7,1
5	9,8	21,4
6	24,6	7,1
7	22,6	42,9
8	16,4	21,4
9	6,6	0
10 = zeer veel vertrouwen (%)	3,3	0
Gemiddelde (schaal 1-10)	6,3	6,5
N=	61	14

Na deelname aan de V100 is het gemiddeld vertrouwen van deelnemersgroep in de Tweede Kamer toegenomen van 6,3 naar 6,5. Wat opvalt is dat bijna de helft van de deelnemers het vertrouwen met een cijfer 7 scoort.

Q2.8 Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de regering?

	Vooraf	Achteraf
1 = zeer weinig vertrouwen (%)	6,6	0
2	1,6	0
3	4,9	0
4	6,6	7,1
5	9,8	14,3
6	19,7	21,4
7	21,3	50,0
8	18,0	7,1
9	9,8	0
10 = zeer veel vertrouwen (%)	1,6	0
Gemiddelde (schaal 1-10)	6,2	6,4
N=	61	14

Na deelname aan de V100 is het gemiddeld vertrouwen van deelnemersgroep in de regering toegenomen van 6,2 naar 6,4. Ook hier is een sterke verschuiving zichtbaar naar het midden, waarbij de helft van de deelnemers het vertrouwen in de regering met het cijfer 7 waardeert.

Q2.9 Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de politici?

	Vooraf	Achteraf
1 = zeer weinig vertrouwen (%)	5,0	0
2	0	0
3	6,7	0
4	6,7	14,3
5	11,5	7,1
6	29,5	28,6
7	21,7	35,7
8	15,0	14,3
9	3,3	0
10 = zeer veel vertrouwen (%)	1,7	0
Gemiddelde (schaal 1-10)	6,0	6,3
N=	60	14

Na deelname aan de V100 is het gemiddeld vertrouwen van deelnemersgroep in politici toegenomen van 6,0 naar 6,3. Opvallend is dat de cijfers 1,2 en 3 die duiden op zeer weinig vertrouwen niet werden uitgedeeld in tegenstelling tot de pre-test.

Voorlopige conclusie kwantitatieve bevindingen

Ten aanzien van de invloedsperceptie en ten aanzien van de mening over de wenselijkheid van participatieve besluitvorming, lijkt deelname aan de V-100 wel degelijk effect te hebben. Als we kijken naar het vertrouwen van deelnemers in politici en politieke instituties, lijkt er een positief effect waarneembaar. Het democratisch proces, de Tweede Kamer, de regering en de politici krijgen allen een hogere vertrouwenswaardering na afloop van deelname. "Vertrouwen in het democratisch proces" als categorie stijgt het meest in vertrouwenswaardering. Kanttekening bij deze resultaten is het grote verschil in omvang van respondenten bij pretest (61 deelnemers) tegenover de post-test (14 deelnemers). Mogelijk dat de niet ingevulde stemmen een ander beeld zouden geven.

Kwalitatieve bevindingen: antwoorden op de open vragen

In hoeverre vindt u dat een evenement als de V100 meerwaarde heeft voor u als deelnemer?

- Het was een leuke leerzame dag. Studenten konden op een leuke laagdrempelige manier veel meer informatie krijgen over politiek en kennis maken met andere mbo studenten. De V-100 dag is zeker voor herhaling vatbaar.
- Om meer over de Tweede Kamer te weten te komen helpt de V100-dag.
- Ik vind het belangrijk dat wij ook te horen krijgen waar de tweede kamer zich mee bezig houdt en waar ons geld daadwerkelijk naar toe gaat.
- Ik kreeg meer zicht van wat er werkelijk gebeurt.
- Het is bijzonder om zo'n dag als met de v100 mee te maken echter stel ik me vraag tekens erbij of er wel echt iets wordt gedaan met onze input.

In hoeverre vindt u dat een evenement als de V100 meerwaarde heeft voor de democratie in het algemeen?

- Zodra de tweede kamer ook gecontroleerd word door ons als burgers van nederland heeft dat ook invloed op de tweede kamer en hebben wij als inwoners van nederland toch het gevoel dat we iets doen voor het land.
- Meer zicht op wat er in de democratie gebeurt.

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

- Het concept van open kaart spelen helpt mee aan de meerwaarde van een democratie.

Wat is u het meest bijgebleven van uw deelname aan de V100?

- De studenten krijgen een duidelijk beeld van hoe de Tweede Kamer werkt
- Contact met Tweede Kamerleden
- Vragen maken voor de Kamer
- Hoe serieus wij als studenten werden genomen
- Het gedeelte in de 2de kamer zelf
- Het rondkijken in de 2e kamer
- Mij is meest bijgebleven dat we op de zetels zaten. Alleen jammer dat we geen debat hebben gevoerd
- Het vragenmoment met mevrouw Arib
- Het einde want ik had de opportunity om met hoge kamerleden te communiceren
- Het was goed geregeld allemaal
- Eigenlijk alles wel.
- Het vaststellen van een vraag gericht op het destijds ingedeelde groep

Wat is voor u de belangrijkste reden om deelname aan de V100 wel of niet aan een familielid of vriend aan te bevelen?

- Hoe hun bij kunnen dragen aan democratie.
- Controle door burger
- Leerzame ervaring
- Interessant om eens mee te maken
- Voor mezelf kreeg ik een beter beeld van de politiek
- Je ziet niet veel van wat je gedaan hebt op die dag
- het geven van je eigen mening en discussiëren met andere mensen.
- Dat je achter de schermen kijkt van de tweede kamer en ook een blik werpt op wat hun afgelopen half jaar hebben gedaan vind ik erg interessant.
- Zodat hun ook meer zicht krijgen van wat er van de binnenkant gebeurt
- Goed voor de maatschappij

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

Overige opmerkingen / suggesties

- Misschien volgende keer een debat toevoegen als er tijd is. Vooral als je studenten uitnodigt!
- Bedankt voor de kans om deel te nemen
- Beste 2e kamerleden, wij hebben vragen aan u mogen stellen, maar in hoeverre doet u of bent u bereidt daar wat mee te gaan doen?

Betreft Evaluatie verantwoordingsactiviteiten begrotingsjaar 2018

Bijlage 2: dagprogramma V-100

Dagprogramma V-100, 20 mei 2019

10.00-10.30	Aankomst bij de Tweede Kamer
10.30-11.00	Welkomstwoord en toelichting
11.00-12.00	Uitleg per groep
12.00-14.00	Lunch en rondleiding
14.00-15.00	Vragen bedenken over het thema
15.00-15.30	Pauze
15.30-15.45	Aanbieding aan de Tweede Kamer
15.45-16.15	Afsluitende hapjes en fris